

JAN WAWRZYŃCZYK
WSP w Bydgoszczy

INFORMACJA O GROMADZENIU MATERIAŁÓW DO "WIELKIEGO POLSKO-
ROSYJSKIEGO SŁOWNIKA PRZEKŁADOWEGO"

Przekonany o wielkiej doniosłości leksykografii przekładowej we współczesnym życiu społecznym, o nie dającej się niczym zastąpić roli słowników dwujęzycznych, bezwzględnie potrzebnych nie tylko w glottodydaktyce, ale i - za jej pośrednictwem - w najróżniejszych sferach działalności kulturalnej oraz naukowo-technicznej, podjąłem kilka lat temu próbę ożywienia krytyki leksykograficznej w zakresie słowników rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich ogłaszając serię artykułów-"minucji" /głównie w czasopiśmie Przegląd Rusycystyczny/ poświęconych tzw. konfrontacji przekładowej języka polskiego i rosyjskiego. Konfrontacja przekładowa¹, ustalająca optymalne reguły tłumaczenia wyrażań w obrębie par poszczególnych języków, nie może oczywiście ignorować dorobku słownikarstwa dwujęzycznego, stąd zaś wynika konieczność analizy krytycznej istniejących słowników przekładowych, w tym rosyjsko-polskich i polsko-rosyjskich. W dotychczasowych publikacjach² przedstawiłem kilkadziesiąt poprawek i ulepszeń artykułów hasłowych i zawartych w nich odpowiedniości przekładowych oraz pewną liczbę reguł przekładowych nowych, tzn. nie zarejestrowanych jeszcze w żadnym ze słowników. Pracę tę kontynuuję, starając się zainteresować nią młodszych kolegów³.

W roku 1981 udało mi się uzyskać poparcie ze strony Instytutu Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, który po zapoznaniu się z moim programem leksykograficznym wydzielił na jego realizację pewne środki finansowe

i włączył go do tzw. problemu międzyresortowego MR.III-13 na pięciolecie 1981-1985.

W podpisanej umowie temat został ograniczony do części polsko-rosyjskiej i otrzymał tytuł: Materiały do "Wielkiego polsko-rosyjskiego słownika przekładowego".

Prace, w których pomocniczo uczestniczyć będą pracownicy Zakładu Filologii Rosyjskiej WSP w Bydgoszczy /od 2 do 4 osób na poszczególnych etapach realizacji tematu/, są rozległe i różnorodne. Ogólnie idzie o stworzenie kartoteki na ok. 140 000 haseł /głównie rzeczownikowych i czasownikowych/, która zawrze materiały leksykograficzne o niejednakowym stopniu opracowania: kompletne odpowiedniości przekładowe /hasłowe i podhasłowe/, nie dostrzeżone i nie zanotowane we współczesnych /powojennych/ słownikach polsko-rosyjskich, same translandy /hasłowe, podhasłowe/, glosy, corrigenda i emendanda do artykułów hasłowych tychże słowników, a także surowe połączenia wyrazowe i konteksty zdaniowe do dalszej obróbki leksykograficznej /tj. ustalania elementarnych odpowiedniości przekładowych/ w przyszłości. Zróżnicowanie stopnia obróbki materiałów w kartotece wynika ze specyfiki badań leksykograficznych: formułowanie kompletnych reguł przekładowych dla słownika dwujęzycznego nierzadko wymaga wielu nadzwyczaj drobiazgowych analiz tekstowych, które są czasochłonne /istniejące słownikowe i inne opisy języka polskiego i rosyjskiego nie dostarczają pełnej informacji o łączliwości leksykalno-składniowej wyrazów w tych językach, co zmusza w określonych wypadkach do excerpacji tekstów oryginalnych i eksperymentów z native speakerami/.

Zgromadzone materiały powinny w pełni ujawnić rzeczywisty stan polsko-rosyjskiej leksykografii przekładowej, jej braki i dokonania oraz umożliwić przygotowanie rozmaitych suplementów do słowników, jakie aktualnie znajdują się w obiegu czytelnicznym. Będą też stanowić podstawę zupełnie nowych opracowań słownikowych, w tym docelowo - gdy tylko zaistnieją odpowiednie możliwości techniczne - właśnie "Wielkiego polsko-rosyjskiego słownika przekładowego". Opracowania te będą ukierunkowane zgodnie z charakterem

samych materiałów, powstaną z przeznaczeniem dla odbiorcy znającego język polski, ale niekompetentnego lub mało kompetentnego w zakresie języka rosyjskiego, tzn. mają służyć do tworzenia /generowania/ tekstów rosyjskich /pisanych i mówionych/. Wybór ukierunkowania oznacza rezygnację z uniwersalności funkcji słownika; jak dotychczas nastawienie na potrzeby dwóch odbiorców, zarówno Polaka jak i Rosjanina, jest tylko deklaracją autorów słowników polsko-rosyjskich /lub ich wydawców, to samo zresztą dotyczy słowników rosyjsko-polskich/. Deklaracji tej na ogół nie potwierdza opracowanie samych haseł, które zwykle preferuje jednego odbiorcę czy - częściej - w różnym stopniu ignoruje potrzeby obu ⁴.

Inwentarz tych haseł materiałów, które nie występują w słownikach polsko-rosyjskich, ogranicza się do wyrazów notowanych /przynajmniej/ w jednym z następujących słowników:

- SFJP - S. Skorupka, Słownik frazeologiczny języka polskiego, t. 1-2, Warszawa 1967
- SJNPis. - W. Pisarek, Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978
- SJPDor. - Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, t. 1-10, Warszawa 1958-1968
- SJFSupl. - Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, t. 11 - suplement, Warszawa 1969
- SJRSzymcz.-Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka, t. I-III, Warszawa 1978-1980
- SPPDor. - Słownik poprawnej polszczyzny PWN, red. nacz. W. Doroszewski, Warszawa 1973
- SWB - Słownik wyrazów bliskoznacznych, pod red. S. Skorupki, Warszawa 1971
- SWO - Słownik wyrazów obcych PWN, pod red. J. Tokarskiego, Warszawa 1980

Wymienione dzieła stanowią jednocześnie ważne źródło informacji o semantyce i cechach składniowo-gramatycznych

polskich wyrazów; nie dostarczają one jednak, jak już wspomniałem, pełnych danych na ten temat. Dlatego niezbędne jest sięgnięcie do prac specjalnych, spośród których jako szczególnie cenne należy wskazać do użytku leksykografom m.in. pozycje:

- M. Grochowski, Środek czynności w strukturze zdania. Narzędzie, substancja, materiał, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975
- R. Grzegorzczkova, Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975
- Semantyczno-syntaktyczny słownik słowiańskich czasowników odimiennych, oprac. S. Karolak z zespołem, Katowice 1980
- Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich, t. I, oprac. zesp. pod red. K. Polańskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980
- M. Szupryczyńska, Opis składniowy polskiego przymiotnika, Toruń 1980
- Z. Zaron, Ze studiów nad składnią i semantyką czasownika. Polskie czasowniki z uzupełnieniem werbalnym oznaczające relację osobową z argumentem zdarzeniowym, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980

Zestaw słowników polsko-rosyjskich jest następujący:

- Bog. - A. Bogusławski, Mały słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, red.nauk. A. Mirowsicz, Warszawa 1960 /późniejsze wydania bez zmian/
- BogII - A. Bogusławski, Ilustrowany słownik rosyjsko-polski polsko-rosyjski, Warszawa 1978.
- HS - D. Hessen, R. Stypuła, Wielki słownik polsko-rosyjski. Około 80000 haseł, wyd. drugie popr. i uzupeł., t. 1-2, Moskwa-Warszawa 1979 /wydanie pierwsze, jednotomowe, ukazało się w r. 1967/
- Jak. - W. Jakubowski, Słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, cz. 1-2, Warszawa 1946-1947

- MS - Karmannyj pol'sko-russkij i russko-pol'skij slovar', sost. I. N. Mitronova, G. V. Sinicyna, iz. 12-e, ispr. i dopoln., Moskwa 1978 /wśród autorów wcześniejszych wydań figuruje G. Lipkes/
- Ostr. - Słowniczek rosyjsko-polski i polsko-rosyjski, oprac. K. Ostrowska, Warszawa 1966
- Rozw. - Podręczny słownik polsko-rosyjski. Z suplementem, pod red. M. F. Rozwadowskiej, wyd. VI, Warszawa 1974 /historia tego słownika sięga okresu przedwojennego, najważniejsze zmiany w wydaniach powojennych przynosi edycja moskiewska z r. 1949, przedrukowana w Polsce w r. 1950, oraz z r. 1955/
- SK - R. Stypuła, G. Kowalowa, Podręczny słownik polsko-rosyjski, wyd. trzecie, przedruk z pierwszego wydania, Warszawa-Moskwa 1980

Większość tych dzieł powstała niezależnie od badań konfrontatywnych nad językiem polskim, rozwijających się szczególnie intensywnie w ostatnich kilkunastu latach, co przejawiało się w tym, że wiele ważnych odpowiedniości przekładowych opisanych w gramatykach, artykułach, monografiach itp. pracach konfrontacyjnych pozostawało i nadal pozostaje poza obrębem słowników polsko-rosyjskich; z drugiej strony wiele potknięć tychże słowników ich autorzy byłiby w stanie usunąć sami, gdyby interesowali się dorobkiem polsko-rosyjskiego językoznawstwa konfrontatywnego.

Przygotowywane materiały do "Wielkiego polsko-rosyjskiego słownika przekładowego" powinny być jednocześnie swego rodzaju syntezą osiągnięć badawczych tej dyscypliny na tych wszystkich płaszczyznach, które stykają się w taki czy inny sposób z leksykografią dwujęzyczną. Nie wykorzystane rezerwy informacji naukowej są w tym względzie znaczne⁵.

W toku prac nad materiałami powstawać będą rozmaite szczegółowe studia i przyczynki leksykograficzne z myślą o ich sukcesywnej publikacji⁶.

Gromadzona, systematycznie powiększana kartoteka prze-

chowywana jest w chwili obecnej w Zakładzie Filologii Rosyjskiej WSP w Bydgoszczy.

Przypisy

- ¹ Por. o niej w: A. Bogusławki, Problem "tertium comparationis" w porównaniu lingwistycznym, "Kwartalnik Neofilologiczny", 1976, 3, s. 295-303
- ² Por. m.in.: Z konfrontacji przekładowej języka polskiego i rosyjskiego /I/, "International Review of Slavic Linguistics", 1978, 3; Z przekładowych badań konfrontatywnych nad językiem polskim i rosyjskim, "Przegląd Rusycystyczny", 1980, 2; Ze studiów nad polskim i rosyjskim słownictwem lingwistycznym, "Przegląd Rusycystyczny", 1981, 2
Ze studiów krytycznych nad polsko-rosyjskimi słownikami przekładowymi, "Przegląd Rusycystyczny", 1981, 3
- ³ Z dużym entuzjazmem odniosła się do niej mgr Jolanta Mędelka, st. asystent Zakładu Filologii Rosyjskiej WSP w Bydgoszczy; przygotowała ona już trzy artykuły poświęcone krytyce leksykograficznej
- ⁴ Przykładem zwyczajowego lekceważenia potrzeb Polaka przez słowniki polsko-rosyjskie jest niepodawanie przy translatach rosyjskich informacji o ich morfologii i przycisku, mimo że jest ona istotna dla niego właśnie w tłumaczeniu polsko-rosyjskim i znacznie mniej przydatna w tłumaczeniu rosyjsko-polskim. Tymczasem wskazówki gramatyczne tego rodzaju figurują - zresztą tylko w niektórych słownikach - po rosyjskich translatach. Sporadycznie zdarza się, że autorzy słowników są świadomi nieodzowności informacji o translatach dla użytkownika, któremu język docelowy danego słownika jest obcy. Przykładem - niestety spoza obrębu leksykografii polsko-rosyjskiej czy rosyjsko-polskiej - może być praca: M. Vares, Eesti-inglise taskusõnaraamat, Wadstena 1946, w której autorka umieściła po angielskich translatach ich transkrypcję fonetyczną,

podczas gdy zwykle informację o wymowie wyrazów angielskich podaje się tylko w słownikach z językiem angielskim jako wejściowym /tj. po translacjach/

- 5 Dostęp do niej ułatwia moja Bibliografia lingwistyki konfrontatywnej. Język polski i rosyjski, Bydgoszcz 1981 /zestawia ona 286 prac, obecnie przygotowuję jej znacznie rozszerzone i uzupełnione wydanie/
- 6 Z rzeczy znajdujących się w druku zasygnalizuję pozycję: H. Bartwicka, J. Mędalska, J. Wawrzyńczyk, Głosy do "Wielkiego słownika polsko-rosyjskiego" Dymitra Hessena i Ryszarda Stypuły